

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 124 2003

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word för Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2004 och för recensioner 1 september 2004.

Sedan årgång 2002 av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-21-9

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

tid befinner sig i och aldrig borde dölja. Anders bejaktar den heteronoma egenskapen hos litteraturen, iscensätter själv en konsekvent flykt undan en allt för substantiell territorialisering av det litterära, av subjektet, eller teorin. Texten avtäckar lager efter lager av verkets immanent möjligheter istället för att upprätta det och förståelsen av en helhet. Läsningen blir till en egen flyktlinje som vägrar att låta sig fixeras vid en slutgiltig territorialisering i den hermeneutiska förståelsens form. Dessutom visar Anders prov på förmåga att röra sig över genregränserna och att uppfatta den problematik som var och en upptas av: fragmentet, teatern, barnboken, novellen, "låten". Det är ett djärvt svep och det kan finnas problem med den här sortens nedslag, inte minst med den form av sammanfattande som exempelvis forskningsbakgrunden och genren själv blir föremål för. Men det är här utfört med så stor omsorg och så pass stor medvetenhet att det blir till en av bokens företräden istället. Och det som har givit mig mest med den här avhandlingen är att jag i varje ögonblick under läsningen fått möta en omsorgsfull tanke, en omtanke om man så vill, som tydligt visar att litteraturvetenskapen inte bör handla bara om litteraturens egen historia och tolkning av den, utan om de komplexa, mer eller mindre läsbara nätverk av diskurser och formationer som utgör vår samtid, av vilka litteraturen bara utgör en del. Att tydligt plädera för en sådan slags vetenskap är både modigt och ärligt, och jag hoppas att Anders bok ska betraktas som en del av en rörelse i vilken litteraturvetenskapen söker sig tillbaka till frågorna om sina egna fundament.

Cecilia Sjöholm

Karin Nykvist, *Poesi som poetik. Idéer om diktkonst i Jesper Svenbros lyrik*. Nordic Academic Press. Lund 2002.

Karin Nykvists doktorsavhandling om Jesper Svenbros lyrik och poetik är överskådligt och elegant disponerad. Framställningen inramas av en "Inledning" och ett avslutande avsnitt vars titel är identisk med avhandlingens, "Poesi som poetik", på vardera knappt tio sidor. Däremellan ryms fyra kapitel med korta och precisa titlar, "Språket", "Traditionen", "Rummet" och "Minnet", på vardera omkring 40, 70, 50 respektive 30 sidor. Detta skapar en yttre balans som korresponderar mot en inre balans i framställnings sättet.

Tyngdpunkten, den kvantitativa kurvans höjdpunkt, ligger i "Traditionen" som med sina 70 sidor utgör en tredjedel av avhandlingens totala massa. Ett systerkapitel till "Traditionen" är "Minnet" och i dessa båda kapitel är blicken på skilda sätt riktad bakåt. Med hjälp av "Rummet" rör vi oss dock även utåt, medan kapitlet "Språket" borgar för att också det inre tillgodoses. Avhandlingens framåt drivande elementet kan inte spåras i någon kapitelrubrik men genomsyrar avhandlingen som helhet, inte minst då dess lustfyllda humanistiska utforskning av relationen mellan språk och värld.

I inledningsavsnittet konstateras att det som framför allt utmärker poeten Jesper Svenbros idiolekt är en koncentrerad uppmärksamhet på uttrycket, själva poesin. "Det är den poetologiska medvetenheten som gör hans poesi också till poetik." (10) Med andra ord: dikterna handlar ofta på ett eller annat vis om sig själva eller om språk och skrivande. Deras yta är samtidigt fönsterglas och spegelglas. Läsaren ser i dem ett innehåll men också själva dikten samt sig själv och sin läsning. Fyra framträdande särdrag i Svenbros lyrik lyfts fram, särdrag som också bildar ryggrad i de fyra följande kapitlen. Det handlar om, skriver Nykvist, "den självreflekterande språkproblematiken, den litterära traditionens närvaro och platsens och minnesbildens betydelse" (10). Alltså: "Språket", "Traditionen", "Rummet" och "Minnet".

Inledningsavsnittet innehåller som sig bör en diskussion av själva poetikbegreppets innebörd och dess relevans för Svenbros lyrik. Vidare presenteras Svenbros lyriska och vetenskapliga författarskap – de två ytterligheterna är besläktade inte minst genom anknytningen till just poetikbegreppet – samt avhandlingens uppläggning. Det framkommer här bland annat att de fyra "teman" eller "iakttagelsefält" som behandlas inte bara blir synliga på flera olika nivåer i Svenbros diktning utan dessutom beskriver en sorts kronologi i författarskapet.

I kapitel 1, "Språket", fokuseras hur det poetiska språket, inte minst referentialitetsaspekterna, tematiseras i Svenbros lyrik. Diktsviten "Element till en kosmologi" från 1979 års diktsamling med just detta namn står i centrum. Dikterna relateras främst till Svenbros egen artikel "Mimopoeia. Anteckningar kring ett imaginärt tärningskast" (1980) samt hans översättningar av poeten Francis Ponge (1977). Dikten

bör, enligt den poetik som läggs fram i Svenbros artikel, ”imitera” det den avbildar och inte försöka dölja sin egen existens. Läsaren ska, för att anknyta till en formulering som återkommer genom avhandlingen, kunna se inte bara månen som fingret pekar på utan även fingret som pekar. Orden är ting, ljudande materia och urskiljbar form. De är delar av den materiella verkligheten, inte genomskinliga tecken.

Kapitlet belyser bland annat relationen mellan språk och natur och Svenbros lyriska metaforik där sakled och bildled inte är urskiljbara. Det handlar om språk som natur, natur som språk. Paralleller till bibliska samt kultur- och litteraturhistoriska sammanhang och samtida teorbildning inom språk- och litteraturvetenskap dras också. I dikttolkningarna uppmärksammas följdriktigt inte minst just dikternas fysiska, ljudmässiga egenskaper.

I kapitel 2, ”Traditionen”, utreds inledningsvis det litterära traditionsbegreppet ingående och även begrepp som intertextualitet och allusion diskuteras. Traditionsmetaforiken i Svenbros dikter lyfts fram och visar sig anknyta till såväl ett ekonomiskt som ett organiskt tänkande. Intertextuella relationer spåras upp och traditionens förvandlingar belyses ur ett flertal synvinklar. Diktsamlingen *Särimer* (1984) finns med på ett hörn men mer ingående tolkas några dikter från 90-talets början, i synnerhet titeldikten i *Hermes kofösaren* (1991). Dessutom behandlas *Samisk Apollon och andra dikter* (1993), inte minst dikten ”*Poikilóthronos Sapfo*”. I ingående dikttolkningar visar Nykvist hur Svenbros lyrik både anknyter till traditionen och gör själva denna anknytning till en väsentlig del av lyrikens tematik. Dikterna både omformar och diskuterar den litterära traditionen.

Kapitel 3 ”Rummet” handlar om hur Svenbros dikter skriver in sig i en geografi. Det rör sig främst om kulturhistoriskt laddade platser i Europa samt Skåne och Norrland. Själva resan visar sig vara ett viktigt motiv. Jämförelser med generna rese-skildring, självbiografi och memoarer görs. I de mångfasetterade diktläsningarna framstår rummet och platserna främst som imaginära landskap, det vill säga produkter av såväl geografi som syn- och läsminnen från konstens och historiens värld. Rummet blir så att säga till genom läsning och skrivande och det är på så vis det blir en viktig kategori i Svenbros poetik. Dikterna reflekterar över rummets och platsens karaktär av ”skapade” fenomen: något som blir till i perceptionen

och beskrivningen av dem.

Rummets kategori kopplas till bland annat minnets kategori som blir central i nästföljande kapitel. Vidare berörs platsens poesi som ett medel att närma sig frågor om nationell och kulturell identitet. Problem och möjligheter som har att göra med relationen mellan språk och värld diskuteras och kopplas till epifanibegreppet (som förvisso figurerat även tidigare i kapitlet om traditionen). Dikter från debuten och framåt tas upp, men huvudsakligen är det samlingarna från 90-talets mitt som belyses.

I kapitel 4 ”Minnet” landar vi så till sist i kronologins slutpunkt, vårt nuvarande sekel. Tid och minne i främst diktsamlingen *Pastorn min far* från 2001 står här i centrum. Dikttolkningarna berör inte minst själva tolkningens problematik: vad kan man egentligen förstå; vad innebär det att skapa betydelse; vilken verklighet kan man nå genom att minnas och läsa? Svenbros diktjag minns genom att läsa och tolka spår från det förflutna i form av objekt och bilder. Sålunda uppstår även de skrivna dikterna just i en situation där jagets tolkande aktivitet står i centrum. Det biografiska projektet inriktat på fadern blir därmed även till ett självbiografiskt projekt.

Man skulle kunna säga att Nykvist i detta fjärde kapitel tolkar dikter som handlar om hur diktjaget tolkar sig själv genom att tolka tecken från det förgångna. Det kan låta ansträngt och abstrakt men är tvärtom ytterst verklighetsnära. Från den dag människans medvetna reflektionsförmåga uppstod har vi alla tolkat oss fram genom livet och Svenbros och Nykvists tankar kring denna ständigt pågående men ibland osynliggjorda aktivitet är om inte vardagliga så i alla fall förankrade i vardagens värld. Avslutningsvis fördjupas en urgammal tankefigur: dikten som bevarare av just minnen; ett spår efter det förflutna, det som en gång har funnits och varit verkligt i konkret bemärkelse. Men dikten inte bara bevarar minnen, betonar avhandlingsförfattaren, den skapar också nya, imaginära minnen. Den både skapar och återskapar.

I avslutningsavsnittet ”Poesi som poetik” dras avhandlingens trådar samman och det mynnar ut i en diskussion av en nyskriven, ännu inte publicerad essä av Svenbro från år 2002. Förutom de mer obligatoriska slutavdelningarna (en sammanfattning på engelska, noter, källförteckning och personregister) finner man också ett användbart diktregister.

Karin Nykvists språk är genomgående mycket fint. Det är klart och lättläst men har naturligtvis den komplexitet som krävs för att avancerade tankegångar ska kunna uttryckas. Avhandlingen är dock fullständigt befriad från pseudovetenskaplig jargong och är en njutning att läsa från början till slut. Akribi och formalia är också tillfredsställande, om ej helt klanderfritt. Några förvanskningar av källmaterial eller andra grövre misstag är det emellertid inte fråga om. Notsystemet är systematiskt utformat, sidhänvisningarna adekvata och dikt- och personregisterna pålitliga. Källförteckningen är överskådlig, användbar och i huvudsak konsekvent. Några smärre misstag som knappast minskar förteckningens faktiska användbarhet kan dock noteras. Det är också lite oklart i vilken mån de avdelningar som rymmer Svenbrotexter gör anspråk på att vara kompletta förteckningar alternativt förteckningar över använda verk. Avdelningen "Artiklar, essäer, recensioner och övrig prosa av Jesper Svenbro" är uppenbarligen inte komplett. Å andra sidan är majoriteten av texterna under rubriken "Jesper Svenbros lyrik i översättning" definitivt inte använda.

Avhandlingen har en del tryckfel, dock inte påfallande många och inte av så allvarlig art att begripligheten hotas. En antal citatfel förekommer också. Även här rör det sig om detaljer som knappast påverkar innehåll och begriplighet, men likväl finns de där. Med undantag av några minimala missar (på sidan 36 står det "frustade" i stället för det korrekta "frustande") återges Svenbros dikter med stor pålitlighet. Av någon anledning har de tre konventionella uteslutningsstrecken inom klammer [—] genomgående förvandlats till ett enda långt [—]. Detta får väl betraktas som en uthärdlig avvikelse som inte bör rubba en akademikers nattsömn.

Ämnet för avhandlingen, litteratur som handlar om litteratur, är tacksamt och nästan serverat på fat för en teoretiskt intresserad, språkinriktad litteraturvetare. I den bemärkelsen är det ett "lätt" ämne. Samtidigt är det ett "svårt" ämne eftersom det inbjuder till luftiga abstraktioner. Men trots att Karin Nykvist hela tiden undersöker orden håller hon sig på jorden. Det blir till angelägen läsning.

Avhandlingens syfte är tydligt avspeglat i titel och kapitelindelning: "Utifrån dessa fyra synvinklar ["Språket", "Traditionen", "Rummet",

"Minnet"] kommer jag att klarlägga de sätt på vilka Svenbros poesi formulerar, tematiserar och praktiserar en poetik" (10), slår Nykvist tidigt fast. Den mest koncisa syftesformuleringen finner man emellertid i "Summary" efter en beskrivning av Svenbros "lyrical poetics": "The aim of my dissertation [...] is to highlight the main principles of this poetics, chart its development over time, and show the different ways in which it is expressed in the oeuvre" (222).

Detta är klart nog. Avhandlingens titel *Poesi som poetik. Idéer om diktkonst i Jesper Svenbros lyrik* är uppenbarligen väl vald. Men i just själva inriktningen på begreppet och fenomenet poetik ligger också en tydlig svaghet. Nykvist borde enligt min mening klarare ha angett vad poetik och det poetologiska egentligen innebär i avhandlingen. Det finns en viss svävning i begreppsanvändningen som är svår att helt undvika men som ibland gör riktningen i resonemangen oklar. Det är ofrånkomligt och i allmänhet önskvärt att begrepp är så pass tójbara att de blir praktiskt användbara men i vissa sammanhang krävs åtstramning. Vad gäller "poetik" är det uppenbarligen så att själva termen efterhand snarast kommit att referera till ett antal besläktade men likväl tämligen olikartade begrepp och Nykvist håller på gott och ont öppet för dem alla.

"Poetik är ett svärdefinierat begrepp" (10), kan Nykvist således med visshet slå fast. Hon ringar in tre huvudsakliga begreppsriktningar. För det första antikens, renässansens och klassicismens poetik: en text som belyser frågor om diktningens väsen, genreindelning och struktur samt eventuellt föreskriver dess regler, påbud, uppgifter och syften. För det andra 1900-talets bredare och vagare poetikbegrepp som har att göra med en teoretisering av litterariteten: vad är det specifikt litterära i relation till icke-litterärt språk och verkligheten? För det tredje den lite snävare poetikdefinition som helt enkelt innefattar den litterära praktiken i en litterär riktning eller hos en enskild författare.

Titelformuleringen, *Poesi som poetik*, anger att det inte är den sista av dessa tre betydelse som gäller, då skulle nämligen utsagan bli tämligen meningslös. All litteratur "har" definitionsmässigt eller "ger uttryck för" en poetik i bemärkelsen "litterär praktik". Titeln *Poesi som poetik* och även andra formuleringar i avhandlingen ger vid handen att det är något betydligt mer specifikt som åsyftas. Samtidigt är det delvis snarast just

”Svenbros litterära praktik” som faktiskt behandlas i avhandlingen – hur han skriver och vad han skriver om i största allmänhet.

Utifrån de inledande resonemangen i avhandlingen tycks det mig som om det är poetik i den andra bemärkelsen, ”en teoretisering av litterariteten”, som främst är aktuell för avhandlingsförfattaren, men en sådan precisering görs inte uttryckligen. Hur används då poetikbegreppet i själva diktanalyserna?

Angående *Samisk Apollon och andra dikter* skriver Nykvist, efter att ha konstaterat att ”en metapoetisk grundhållning” finns kvar i författarskapet, att ”den poetik som formulerats i den tidigare poesin fortsätter verka, samtidigt som den utvecklas” (100). Vad innebär det egentligen att poetiken *verkar* och *utvecklas*? Det lutar här onekligen åt det mer ursprungliga poetikbegreppet som har att göra med texter om hur litteratur kan och bör skrivas, något mer specifikt än bara en allmän ”teoretisering av litteraturen”. I ett annat sammanhang talas det om ”en poetisk metod som både uttrycker och gestaltar den poetologiska övertygelsen” (127). Vad innebär egentligen ett uttryck som ”den poetologiska övertygelsen”? Tyder det inte på att det poetologiska uppfattas och framstår som normativt och inte bara en teoretisering av litterariteten?

Även många andra formuleringar ger intryck av att vad som ringas in i avhandlingen är ett normsystem, ibland med subjektstatus. Svenbros poetik framstår nästan som ett väsen, och inget ont i det. Kruket är väl att ”poetiken” emellanåt framstår som synonymt med ”poesin”. ”Svenbros senare poetik gör uttryckligen bruk av minnet” (144) heter det på ett ställe, men vad innebär det egentligen att en poetik ”gör bruk av” något – är det inte snarast poesin som gör bruk av minnet? Att poetiken snarare uppfattas som ett fritt existerande normsystem får man intryck av genom formuleringar av följande slag: ”Poetiken som ligger till grund för det kärleksfulla porträttet i memoriam som tecknas ges i efterhand, i poesin” (187). Vad innebär ”till grund för” och ”i efterhand” om inte att poetiken är ett normsystem med oberoende existens? Långt ifrån obegripliga men likväl begreppsmässigt oklara är en rad termbildningar med genitivkonstruktion: ”rummets poetik” (182), ”minnets poetik”, ”tidens poetik” (184), ”en slags minneslekens poetik” (211). Handlar det om speciella skrivsätt, idéer, program eller vad?

I avhandlingens slutavsnitt sägs det att poeti-

ken från Svenbros essä om mimopoeia utvecklas ”under de kommande decenniernas diktskapande” (215). Denna poetik är enligt Nykvists beskrivning och summering starkt normativ: ord som ”ska” och ”bör” används. Vidare sägs det att Svenbro ”konsekvent [håller] fast vid det krav på ärlighet som han efterlyser i artikeln om mimopoeia” (219). Detta tyder på att påståendet i avhandlingens allra sista ord, ”Svenbros diktkonst är poetik såväl som poesi” (221), bör förstås som ett konstaterande att Svenbros poetologiska dikter är formuleringar av en normativ poetik enligt begreppets mer ursprungliga innebörd.

Men är det inte så att dikterna snarare ”tillämpar” denna poetik genom att ”vara” metapoetiska? Är Svenbros poesi verkligen poetik? Jag tycker att Nykvist genom avhandlingen drar åt olika håll: först håller hon öppet för en rad olika poetikdefinitioner och antyder att hon är ute efter den mest generella betydelsen, sedan snävar hon in bruket av termerna poetik och poetologisk till att gälla mer specifika drag som kopplas till normativa tänkesätt – samtidigt som dikterna, som jag ser dem, lämpligen beskrivs som helt enkelt metapoetiska. Emellanåt är det också just begreppet metapoesi som Nykvist tillämpar. Angående Ponge som ju ges en central plats skriver hon om ”den franske modernistens och metapoetens lyrik” (21). Vidare konstaterat hon exempelvis att ”Bägge låter dikten bli plats för metapoetisk och metaspråklig reflexion” (22). Även fortsättningsvis är det metapoetiska ett viktigt begrepp i avhandlingen. Nykvist skriver sålunda om Svenbros ”mer eller mindre programmatiska och metapoetiska dikter” (60), om metapoetisk reflektion (71), ”en metapoetisk grundhållning” (100) och ”en metapoetisk tolkning” (159).

Nå, är det således mimopoeian som enligt avhandlingsförfattaren utvecklas genom Svenbros författarskap? Uppenbarligen. Det tycks också vara så att detta är en normativ poetik med specifik innebörd: att dikten ska imitera det den avbildar och inte försöka dölja sin egen existens. I så fall är väl avhandlingens poetikbegrepp egentligen en delaspekt av det allmänt metalitterära, men hur stämmer detta med likställandet av poetik (det poetologiska) och metapoesi? I not 18 till inledningsavsnittet finns en viktig postulering undgängömd: ”Jag betraktar orden metapoetisk och poetologisk som synonymer” (228). Detta tyder på att även metapoesi och poetik uppfattas som synonyma ord och jämförbara begrepp men det

får nog ses som en olycklig depreciering av terminologin. Man kan väl heller knappast skriva under på att metapoesi skulle vara samma sak som poetik i den normativa bemärkelse som Nykvist (emellanåt) håller fast vid.

Dessa begreppsmässiga och terminologiska svävningar är delvis fruktbara men orsakar också en del oklarheter. En given fråga är i vilken mån det finns andra viktiga aspekter på Svenbros lyrik som hade kunnat belysas inom den metapoesiska eller poetologiska ram som tycks vara nästan allestädes närvarande i hans dikter. Det gör det förstås. Svenbro har skrivit mängder av dikter om språk, bokstäver, tecken och betydelse. Begränsningar måste naturligtvis göras men det sker i avhandlingen egentligen ingen argumentering för varför vissa dikter behandlas noggrant medan andra förbigås. Jag ser inte detta som ett allvarligt problem eftersom det trots allt framgår indirekt vilka aspekter som anses vara väsentliga. Poetikbegreppet förblir emellertid vagt och därmed också avgränsningsprinciperna.

En avgörande styrka i Karin Nykvists avhandling är de många breda, djuplodande och intressanta dikttolkningarna. Ofta är de suveränt skickligt gjorda. Vad gäller dessa många enskilda tolkningar vill jag inte ifrågasätta resultaten eller försöka komma med detaljkorrigeringar, det ter sig överflödigt. De invändningar som jag eventuellt har mot enskilda tolkningar bottnar i de mer generella metodologiska och teoretiska frågor som jag nu vill belysa.

Avhandlingen bygger inte på någon bestämd teori utan rymmer flera skiftande teoretiska perspektiv, främst med anknytning till hermeneutiska frågeställningar. Även metodologiskt är det i enlighet med litteraturvetenskapligt bruk ett antal olika tillvägagångssätt som tillämpas. Frågan om dikturvalet, som diskuterades tidigare, är delvis av metodologisk art. Frågan om hur och varför olika jämförelser görs har också med metod att göra. Det handlar förstås om det ständigt aktuella fält som rymmer de komparativa och intertextuella frågeställningarna. Nykvist presenterar i anslutning till David Cowart en modell för skiftande intertextuell bindning. Det sker i kapitlet "Traditionen" och vad det handlar om är "olika grader av synbar närhet" mellan äldre och nyare texter, från den starkaste bindningen "översatta citat" till, i glidande skala, allt svagare bindningar: "översättningar, citat eller hela texter", "repliktex-

ter", "allusioner", "intertextuell potential" (69). De frågeställningar av metodologisk och teoretisk natur som impliceras av en sådan modell är förstås ytterst komplexa och Nykvist ger dem också så mycket utrymme som man kan begära i ett sammanhang som detta. Poängen med att i denna recension diskutera modellen är dels att påtala det generellt problematiska i att resonera i termer av "skalor" vad gäller fenomen som bottnar i så mycket mer än "synbar närhet" (den "närhet" mellan olika texter som man "ser" är ofta i hög grad en produkt av tolkningsstrategier som trotsar synlighetsmetaforens skenbart enkla innebörd), dels att peka på hur svårt det är att i praktiken hålla fast vid en terminologi som verkligen är trogen "skalans" olika nyanser.

Framförallt den ände som innehåller bindningsvarianterna "repliktexter", "allusioner" och "intertextuell potential" flyter i praktiken gärna samman, vilket illustreras av de dikttolkningar som görs i just kapitlet "Traditionen". I anslutning till Svenbros dikt "*Poikilóthronos* Sapfo" aktualiseras Rimbauds dikt "Voyelles". Den beskrivs först som "en knappt hörbar undertext" (112) och sedan som "etablerad intertext" (116). Vad innebär det? Hur kan dessa skiftande beskrivningar av en och samma dikt relateras till distinktionerna i intertextualitetsmodellen? Senare i kapitlet skriver Nykvist att "Beskrivningen av Afrodite som strålände och iförd gloria knyter an till kristen Maria-ikonografi, men alluderar också på antik Afroditebeskrivning" (122). Det är oklart varför nämnda beskrivning "knyter an" till den ena traditionen och "alluderar" till den andra. Man kan förstås tänka sig att en Afroditebeskrivning med nödvändighet har starkare band till Afrodite-ikonografi än till Maria-ikonografi, men å andra sidan kan man kanske ifrågasätta i vilken mån en Afroditebeskrivning kan "alludera" till en tradition av Afroditebeskrivningar – är inte varje sådan beskrivning helt enkelt en del av traditionen? I ett annat sammanhang sägs det att sista raden i en dikt av Svenbro "alluderar på Gullbergs 'Månskensnatt'" (167). De gemensamma nämnarna är hav, månsken och ordet "försilvra". Uppenbarligen finns likheter, men kriterierna för vad en allusion egentligen är förblir oklara. Angående en annan Gullbergdikt menar Nykvist att den "kan läsas med resonansverkan i Svenbros dikt" (171). Är då detta ingen allusion?

Ett banalt men inte oväsentligt svar på sådana kanske överdrivet petiga frågor är att varje text

mår bra av språklig variation vilket exempelvis växlingen från ”knyter an” till ”alluderar” tillfredsställer. Jag är för en sådan språklig variation och menar också att Nykvist egentligen inte har några större problem i praktiken – det är den teoretiska modellen som knakar i fogarna. Även ”allusioner” (om man nu vill hålla fast vid detta problematiska begrepp) och ”repliktexter” vaskas fram ur texternas ”intertextuella potential”.

I detta sammanhang kan man fråga sig vilka anspråk på intertextuell ”täckning” det egentligen finns i avhandlingen. I vilken mån är det Svenbros egna stigar i prosaböcker och essäer som följs och i vilken mån trampas nya upp? Givetvis vore det ett tecken på vetenskaplig sinnesrubning att försöka hitta alla givande intertexter men man kan få intryck av att det i denna avhandling i alltför hög grad är Svenbro själv som anger färdriktningen. Ett exempel. Den organiska metaforiken kring diktens utveckling sägs vara central hos Svenbro och man hänvisas därvidlag till Ponge, som ju Svenbro både översatt och skrivit om (78). Hos båda dessa poeter kopplas språket samman med trädet och dess blad. Det vore dock minst lika relevant att ta upp Horatius som är aktuell i andra sammanhang i avhandlingen. I sitt tredje skaldebrev skriver han att ”Skogarna skiftar ju löv när det lutar mot höst eller värtid. / Gammalt faller till mark. Och med ord är det aldeles samma: / åldern tar ut sin rätt, men det unga, det trives och blomstrar” (*De arte poetica*, Ebbe Lindes tolkning). Här handlar det om ord som föråldras i ett nyare samhälle men kopplingen träd–löv–språk är uppenbar och väsentlig i detta sammanhang som ju handlar om just traditionen.

Ett metodval med vissa teoretiska implikationer av hermeneutisk art är just den starka koppling mellan Svenbros lyrik och hans artiklar och teoriböcker som etableras i avhandlingen. Även detta rymms förstås under rubriken intertextualitet. Nykvist vill följa vägen från Svenbros essäer och artiklar till poésin, hur den poetologiska problematiken ”realiseras” i dikterna (14). Kopplingen mellan artiklar och poesi är förstås inte särskilt förvånande. Den är definitivt inte självklar men ligger i detta fall i öppen dag. Vad vinner respektive förlorar man då när en sådan koppling betonas? Vad man kan fråga sig är om inte avhandlingsförfattaren läser och tillämpar Svenbros idéer medhårs. Hon ifrågasätter inte deras värde, giltighet eller primära relevans för lyriken. Något sådant skulle kanske i och för sig ligga utanför av-

handlingens ramar men samtidigt går det nästan för smidigt och ”lätt” att följa Svenbros utstakade väg kan jag ibland tycka, även om tillämpningen sker otroligt elegant. ”Lättheten” är delvis skenbar och snarast ett tecken på Nykvist skicklighet som tolkare och skribent: under den tillgängliga, tilltalande och i långa stycken mycket övertygande framställningen döljer sig val, urval, betoningar och vidareolkningar av Svenbros idéer som är långt ifrån självklara. Likväl är grunddragen i avhandlingens manus på sätt och viss utformade av essäisten Svenbro mer än både lyrikern Svenbro och litteraturvetaren Nykvist.

Teoretiska frågeställningar som gränsar till detta har att göra med biografi, intention och referentialitet. Emellanåt berörs intentionsfrågan och det är tydligt att Nykvist i viss mån argumenterar för författarintentionens relevans. Någon stor sak blir det dock inte av det hela, och det är nog inte heller nödvändigt, men just därför känns det överflödigt att dra in vissa termer som enligt min mening förvirrar mer än förklarar, främst då ”läsarlitention” (70–71, 132–33). En vällovlig ambition att i alla fall demonstrera förtrogenhet med viktiga teoretiska frågeställningar hamnar här i konflikt med de gränser i tid och utrymme som avhandlingsskrivandet nu ännu mer än tidigare måste rätta sig efter.

På likartat sätt ter sig polemiken mot det som i avhandlingen kallas ”doktrinen” om författarens död tämligen rumphuggen och lite missvisande. Det är en lätt match att göra ner de förenklade och banaliserade versioner av exempelvis Barthes idéer som emellanåt cirkulerar under förfälskade varubeteckningar som ”poststrukturalism” och åter slå fast att författaren givetvis lever. Så lättköpt polemisk är förstås inte Nykvist, långt därifrån, men själva kortheten i hennes resonemang gör att det mer får karaktären av positionsangivelse. Inget ont i det. Det lite besvärliga är väl snarare att avhandlingen i praktiken, som jag ser det, i huvudsak faktiskt är av sådan metodologisk art att den teoretiska invändningen mot doktrinen om författarens död i själva verket kan uppfattas som verkningslös. Jesper Svenbro är inte död men i den hermeneutiska betydelse som Barthes och andra har lagt i begreppen är författaren förvisso i denna avhandling i allt väsentligt död. Nykvist gör egentligen inte så mycket mer än att konstatera att det finns självbiografiska element i diktningen. Referenserna till Svenbros liv är av mycket marginell och ytlig karaktär och påver-

kar knappast alls läsningarna. De paralleller mellan biografi och poesi som görs bekräftar egentligen bara det som alla vet och ingen någonsin har förnekat: att det finns kopplingar mellan liv och dikt. De faktiska tolkningar av Svenbros dikter som görs rör sig i sin stora komplexitet och fyllighet i själva verket hela tiden på samma ”interna” textnivå. Såväl de ”självbiografiska” som de ”poetologiska” elementen ges mening utan att den ”levande” författaren släpps in i texten. Vad Nykvist utför är en sorts närläsning i, faktisk, nykritisk anda. Gott så.

Det finns andra aspekter på avhandlingen som skulle vara värda riktigt ingående diskussion, exempelvis den spänningsfyllda relation mellan fiktion och verklighet hos Svenbro som emellanåt problematiseras, ibland på ett problematiskt sätt (133, 135, 154). Referentialitetsfrågan har att göra med kopplingen mellan text och liv, men också mellan text och geografi, historia och minne. Nykvist drar sig inte för att aktualisera denna svårbemästrade fråga och lyckas också tydligt belysa dess relevans. Jag ska dock här inte försöka dölja det faktum att jag har svårt att hitta mer påtagliga brister i avhandlingen med utförliga förklaringar av varför inte heller Karin Nykvist har lyckats lösa det klassiska filosofiska problemet hur relationen mellan verklighet och fiktion egentligen ser ut. Ingen avhandling kan ensam förklara världen och litteraturens väsen. Däremot är *Poesi som poetik. Idéer om diktkonst i Jesper Svenbros lyrik* utan tvekel ett tungt vägande bidrag till utforskningen av nyare svensk poesi.

Lars Elleström

Magnus Persson, *Kampen om högt och lågt. Studier i den sena nittonhundratsromanens förhållande till masskulturen och moderniteten*. Symposium. Stockholm/Stehag 2002.

Magnus Perssons avhandling ansluter till en pågående diskussion – som förs både utom och inom akademien – om relationen mellan populär- och hög (eller fin-) kultur i dagens samhälle. En vanlig syn på denna relation, speciellt bland den välutbildade medelklassen, är att placera högkulturen i toppen av en kulturell hierarki med populärkulturen i botten, om den ens erkänns som kultur. I inledningen sägs att avhandlingen, kortfattat uttryckt, är en studie i den litterära och kulturella hierarkiserings logik. På ett annat ställe i av-

handlingen (s. 324) säger Persson också att de centrala frågorna är hur och varför det höga uppsöker och inkorporerar det låga (och tvärtom). Det sista, hur det låga uppsöker och inkorporerar det höga, behandlas i mindre utsträckning. Istället har Magnus Persson valt att koncentrera sig på frågan hur tre olika författarskap, alla tillhöriga den högkulturella sfären, behandlar och använder element från populärkulturen, det låga. Han understryker att han vill undersöka *relationerna* mellan högt och lågt, och inte reproducera den kulturella värdehierarkin.

Dessa tre författare, alla uppmärksammade och kända i den skandinaviska samtidslitteraturen, är Jan Kjærstad, Peter Høeg och Kerstin Ekman. De verk som behandlas är vad gäller Kjærstad *Homo Falsus* (1984), Høeg *Fröken Smillas känsla för snö* (1992) och Kerstin Ekman den tidiga deckarproduktion (huvudsakligen från början av 1960-talet) samt de senare *Händelser vid vatten* (1993) och *Gör mig levande igen* (1996).

Avhandlingens syfte formuleras (s. 14) enligt följande: ”Att kritiskt granska några dominerande tankemönster om förhållandet mellan högt och lågt i vår tid och diskutera dessa i relation till romanerna. Jag vill lyfta fram spännvidden av olika typer av relationer mellan högt och lågt i konkreta litterära texter och ingående diskutera hur och varför relationerna ser ut som de gör. Min förhoppning är att därigenom kunna formulera mera produktiva sätt att förstå hela högt/lågt-problematiken.”

Innan jag går vidare i texten vill jag först kommentera urvalet av författare. De tre författarskapen är ytterst välvalda och fruktbara för analys utifrån avhandlingens syfte. Men ingenstans finner läsaren en motivering av varför just tre *skandinaviska* författare. Varför inte tre svenska exempelvis? Och just för att tre skandinaviska författare har valts ut, förväntar man sig som läsare att det skandinaviska ska diskuteras, men det kommenteras aldrig i det följande. Man skulle kunna ha tänkt sig en intressant diskussion om de tre författarna i förhållande till de skandinaviska välfärdsstaterna. Man skulle till exempel kunnat tänka sig att författarnas ”postmoderna” hållning till högt och lågt gynnas i Skandinavien, i det att här finns en viss nivellering vad gäller smak – ”enkla” smak är inget man ser ner på så självklart som i exempelvis Frankrike. Man skulle också kunnat tänka sig en kontextualisering i form av en diskussion om kulturdebatt, kulturpolitik och litte-